

МОВНИЙ ОБРАЗ МІСТА В ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

© Шленьова М.Г.*

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди,
Україна, м. Харків

У статті аналізуються топонімічні засоби вираження мовного простору в поезії В. Голобородька. Досліджується система просторової організації лірики автора на прикладі топонімічних засобів вираження реалістичного, ідилічного простору і різних явищ, що його визначають. Розглядаються питання про традиції та новаторство, динаміку розвитку мовного образу світу поета.

Ключові слова: мовний образ світу, простір, ойконім, урбанонім.

Проблема простору в художній літературі становить певний науковий інтерес. Для мовного аналізу твору часто виникає необхідність визначити просторову наповненість та насиченість художнього світу, оскільки цей показник у багатьох випадках характеризує стиль твору. На думку Л. Лисиченко, проблема мовного вираження простору в українській поезії є складною, вона заслуговує пильної уваги дослідників, бо дає цінні матеріали для розуміння не тільки явищ літератури, мови, етики, а й того, що ми сьогодні називаємо ментальністю народу [5, с. 6].

Сьогодні ім'я українського поета Василя Голобородька займає гідне місце на європейських теренах поряд з іменами Волта Вітмена і Шарля Бодлера, Поля Верлена і Артюра Рембо. Таке визнання прийшло до нього після видання у 1983 році в Югославії антології світової поезії, яка мала назву «Від Рабіндраната Тагора до Василя Голобородька». Рідна держава не залишила без уваги неабиякий талант митця: він є лауреатом премії ім. Василя Симоненка та Державної премії імені Т.Г. Шевченка, членом Спілки письменників України. А ще поет має ступінь магістра за дослідження українських казок. Також він є одним з представників «Київської школи поетів», за визначенням літературознавців – найцікавішого і найбільш глибокого літературного явища кінця ХХ століття.

Дослідження мови поезії Василя Голобородька є досить широким полем для вивчення, оскільки поет використовує різноманітні мовні елементи, зокрема топонімами, які, будучи найбільш чіткими та конкретними маркерами художнього простору, посідають чільне місце у системі вираження просторових характеристик твору.

Тому, **актуальність** даної наукової розвідки полягає у тому, що вперше досліджується топонімічна система поезії В. Голобородька, яка висвітлює

---

* Аспірант кафедри Української мови.

його ідіостиль. **Метою** дослідження є визначення особливостей ойконімів та урбанонімів, які виражають мовно-образний простір лірики В. Голобородька.

Василь Голобородько у роки «шістдесятництва» став вісником нового етапу української поезії, приніс до неї інший образ життя, відкрив інший світ – позасвідомо занурений у глибини етнічної пам'яті, поганської міфології, народної казки. Його поезія, за всіх випадковостей особистої долі автора, була «на часі», була об'єктивно зумовленою і неминучою [3, с. 288]. Такою вона залишається і сьогодні.

Місто у ліриці Василя Голобородька є прикладом живого організму, який активно впливає на події, що тісно пов'язані з життєвим шляхом автора та історичним минулим життя країни. Простір міста формується не лише нарівні автора, який виступає у творі самостійною домінантою, а передусім визначається як спосіб символічної передачі загальнолюдських цінностей. На думку А. Степанової «місто як суб'єкт переходу становить самоцінний та самодостатній простір, у якому відбувається зміна соціальних формацій, культурних парадигм, типів культурної свідомості, продукованих та сформованих естетичної думкою» [6]. Для більш повної деталізації слова *місто*, як просторової організації топосу, автор водить ойконімічні ареалії, які конкретизують процеси, що відбуваються у цих ареалії та характеризують географічну наповненість поезії В. Голобородька.

Ойконімічні реалії в поетичному доробку митця постають здебільш для художньо-естетичного освоєння дійсності та мають цілковитий зв'язок з особистістю автора його глибоке осмислення громадянської поведінки, віри у світле майбутня та відродження нашої країни. На нашу думку ойконімічне забарвлення несе в собі символічне значення яке пов'язане не тільки з національно-чуттєвою позицією автора, а також з етнокультурою українського народу. Проаналізовані нами ойконіми які вживані в поезії В. Голобородька можна умовно поділити на три групи: національно-духовні / етнокультурні / інтимні.

Національно-духовні ойконіми виконують функцію вербальних символів, які стають авторським маніфестом для відродження самосвідомості нашого народу. Наприклад: *Чигирин*, зокрема пожежі у цьому місті під час русько-турецької війни XVII ст. символізують для письменника духовне очищення та відродження: «*обмитися в пожежах Чигирина, щоб вишень добра принести в руках*» [2, с. 50]. *Воркута*, постає частиною паралелі, яку автор проводить з «Божественною комедією» Данте, в якій головний герой повинен був так само спуститися у глибини землі та знайти відповіді на всі хвилюючі його запитання, щоб повернутися нагору оновленою людиною: «*Тоді пустити його не по колах дантового пекла, а по штреках підземель шахт Воркути – може, й з нього буде Данте*» [2, с. 432]. *Прага*, пов'язана з постаттю турецького поета Назима Хікмета, який був близьким Голобородьку за світобаченням та соціально-революційним пафосом й патріотичними мотивами творчості. Основними темами його поезій була самотність, зрада та відчуження в капіталістичному суспільстві «*У турецькій в'язниці*

1971 року помирає Назим Хікмет, який відмовився летіти літаком до **Праги**» [2, с. 468]. **Тбілісі**, **Баку** пов'язані з вшануванням та увічненням пам'яті жертв сталінських репресій: «... чи включати у демонстрацію жертв тих, хто загинув ... у **Тбілісі**, в **Баку**» [2, с. 861]. **Детройт**, пов'язаний з частковою втратою Україною незалежності, яка на думку Голобородька мала місце наприкінці 90-х років XX століття: «а де твої синій светр, який я тобі колись привіз із **Детройта**, – ти його пропила, як і все з гардероба» [2, с. 968].

Етнокультурні ойконімічні реалії підкреслюють структурні компоненти на позначення специфічних рис культурного надбання нації. Наприклад: **Львів**, у поезії Голобородька, є місцем концентрації українського національного духу, якому притаманне збереження українських традицій зокрема народного одягу: «Ти поглянь, який комір – український народний – такі виготовляють у **Львові**, бач, він схожий на краватку з українськими візерунками» [2, с. 202]. **Макіївка** використовується автором для специфічного позначення відстані, що є характерною для розмовної лексики Донбаського регіону «Іван проорав аж від **Макіївки** додому» [2, с. 300]. **Париж**, дає скрите посилання на картину Вінсента Ван Гога «Зоряна ніч», що зображує об'ємне небо, яке в розумінні Голобородька ототожнюється з традиційним українським орнаментом – витинанкою: «коли ти візьмешся виготовляти витинанки і тобі стане потрібним блакитний папір, то кращого матеріалу за небо над **Парижем** тобі не знайти» [2, с. 687].

Інтимні ойконіми-символи у творчому доробку письменника реалізують філософське сприйняття світу та інтерпретують складну долю поета. Наприклад: **Дніпропетровськ**, вживається для позначення географічної точки, що є рівновіддаленою, на думку автора, на шляху від Луганська до Києва: «Розмірковую, що добре було б, коли б моєю батьківщиною був **Дніпропетровськ** і я там проживав – звідти рівно стільки ж їхати до Києва, як і до того місця, де я живу тепер і де я народився» [2, с. 945]. **Київ** – наповнює поезію автора не випадково, саме з цим містом пов'язані важливі події з життя поета. Незважаючи на успішну діяльність Київської школи поезії, членом якої був Василь Голобородько, це місто стало для нього осередком смутку, пошуків ліків від самотності та сенсу життя, а також магічним ореолом, який постійно заманював поета у свої тенети: «...Шукаю своєї приналежності до світу на квіткарнях Бессарабки у **Києві**...» [2, с. 195], «... Тепер у **Києві** тільки одна крамниця де ти літаєш між старих скляних голубів і не сідаєш на моє плече» [2, с. 351], «З лівого боку наближаюся до **Києва**, бачу на пагорбах золоті цибулини, мабуть, пролісків, бо он які тихі квіти над містом» [2, с. 577]. «Коли зрідка приїжджаю – з інтервалами у багато років – до **Києва** з небагатьма живими друзями йду на могили вмерлих ...» [2, с. 673]. «... звідти рівно стільки ж їхати до **Києва**, як і до того місця, де я живу тепер і де я народився [2, с. 945]. «Чуже село ... символ за ознакою: бути населеним пунктом, через який я неодмінно пройду, вирушаючи у далеке місто **Київ** на постійне проживання» [2, с. 966].

Характеристику Києва супроводжують урбаноніми: «*Хрещатиком я ішов, а ти йшла Володимирською – і ми розминулися...*» [2, с. 156]. «*... Золоті Ворота задовго до мого народження покинули зводити: так і стоять недобудовані...*» [2, с. 532]. «*... з небагатьма живими друзями йду на могили вмерлих на Байкове кладовище...*» [2, с. 673]. «*...Шукаю своєї приналежності до світу на квіткарнях Бессарабки у Києві...*» [2, с. 195].

Одноразова зустрічаються наступні урбаноніми: *критий базар у Донецьку* [2, с. 195], *автовокзал у Харкові* [2, с. 195], *метро Комсомольська* [2, с. 809], *Красна площа* [2, с. 867], *ГУМ* [2, с. 867], *цар-дзвін* [2, с. 867], *цар-пушка* [2, с. 867], *мавзолей* [2, с. 867], *ЧАЕС* [2, с. 867], *четвертий енергоблок* [2, с. 830], які використовуються поетом для конкретизації та детального змалювання міста, з метою пояснення певних подій, процесів, які є основними компонентами лейтмотиву поетичного твору.

Таким чином, слово місто в поетичних творах В. Голобородька набуває символічного значення, яке несе в собі ознаки національно-духовної культури та етнокультурні особливості притаманні як і Донбаському регіону так і української культури в цілому. Для індивідуально авторського сприйняття як символічної організації слово місто – це осередок самотності, лабіринт душі В. Голобородька, який подорожує в цьому лабіринті з метою усвідомити своє «я», знайти відповіді на філософські питання, які пов'язані з сенсом життя.

Отже, *місто* як топос існування, репрезентується домінантою, який корелює з подіями у житті автора та впливає на національну та культурну свідомість української нації.

Список літератури:

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – 504 с.
2. Голобородько В.І. Ми йдемо / В.І. Голобородько. – Рівне: «Планета-друк», 2006. – 1036 с.
3. Дзюба І.М. Течія перегачена, але не зупинена / І.М. Дзюба // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття: У 4-х кн. / Упор. Яременко В. – К.: Аконті, 2000. – Кн. 4. – С. 287-289.
4. Лисиченко Л.А. Мовний образ простору і психологія поета: Наукова монографія / Л.А. Лисиченко, Т.В. Скорбач. – Харків: ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, 2001. – 160 с.
5. Лисиченко Л.А. Художній простір у мовній картині світу поетичного твору / Л.А. Лисиченко // Лінгвістичні дослідження. Науковий вісник. Харків: ХДПУ, 1997. – Вип. 3. – С. 3-6.
6. Степанова А. Місто на межі: естетичні грані образу в літературі перехідних епох [Електронний ресурс] / А. Степанова. – Режим доступу: http://www.nbug.gov.ua/portal/Soc_Gum/Apsf_lil/2009_22/stepanova.pdf.